

14. Шакирова Ф.Б. Развитие экономики Узбекистана на основе инновационной деятельности. //Проблемы современной экономики, №3(55), 2015, стр.299-302
15. Исследование цифровой экономики Узбекистана: инвестиции в IT-сектор за 4 года выросли в 4 раза // <https://www.gazeta.uz/ru/2021/05/05/research>
16. Aghion, P., Bloom, N., Blundell, R., Griffith, R., & Howitt, P. (2005). Competition and innovation: an inverted U relationship. *Oxford Journals, Quaterly Journal of Economics*, 120(2), 701–728.
17. King, R., & Levine, R. (1993). Finance, entrepreneurship and economic growth: theory and evidence. *Journal of Monetary Economics*, 32(3), 513–542.
18. Schumpeter, J. A. (1912). *The theory of the economic development: an inquiry into profits, capital, credit, interest and business cycle*. Cambridge: Harvard Press
19. Ulku, H. (2004). R&D, innovation, and economic growth: an empirical analysis. *International Monetary Fund Working Papers*, 4(185), 2-35.

**ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА ИҚТИСОДИЙ ЎСИШ СИФАТИНИ АНИҚЛАШ
ВА УНИНГ КЎРСАТКИЧЛАРИ ТАҲЛИЛИ**

https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss4/a2

Абдувоҳидов Акмал Абдулазизович -
Гулистон давлат университети, доценти,
Эшпўлатов Достонбек Баходир ўғли -
Гулистон давлат университети докторанти,
Халимжонов Дилшод Эргашибекович -
Гулистон давлат университети таянч докторанти,
Бегимқулов Жавохир Жўрақул ўғли -
Гулистон давлат университети магистранти

Аннотация. Иқтисодий ўсиш масаласи иқтисодиётни доимо қизиқтирган ва ўйлантириб келаётган муаммо: ҳозирги давр ва келажак ўртасидаги курашнинг янги кўринишидир. Иқтисодий ўсишни баҳолаш иқтисодчилар олдида турган долзарб масалалардан биридир. Бироқ, уни тўлақонли баҳолашга имкон берувчи аниқ бир кўрсаткич ҳали топилмаган. Шу жиҳатдан мазкур мақолада мамлакат қишлоқ хўжалиги соҳасида иқтисодий ўсиш кўрсаткичларини ўрганиш ва таҳлил қилишга ҳаракат қиламиз. Материалларни баён қилиш асосида иқтисодий ўсиш тушунчасига берилган таърифлар аниқлаштирилди, қишлоқ хўжалигида иқтисодий ўсиш сифатини белгилаб берувчи статистик кўрсаткичлар тизимлаштирилди. Тадқиқот давомида олинган натижалар иқтисодий ўсиш моҳиятини ёритиб бериш ва илғор тажрибалар билан қиёслаш имконини яратиш имконини беради.

Калит сўзлар: иқтисодий ўсиш, ялпи ички маҳсулот, ялпи миллий маҳсулот, миллий даромад, инсон тараққиёти индекси, ҳақиқий тараққиёт кўрсаткичи, инклюзив ривожланиш индекси, бахт индекси, техник тараққиёт.

**ОПРЕДЕЛЕНИЕ КАЧЕСТВА ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА В СЕЛЬСКОМ
ХОЗЯЙСТВЕ И АНАЛИЗ ЕГО ПОКАЗАТЕЛЕЙ**

Абдувоҳидов Акмаль Абдулазизович -
Гулистанский государственный университет, доцент
Эшпўлатов Достонбек Баходир угли -
докторант Гулистанского государственного университета
Халимжонов Дилшод Эргашибекович -
докторант Гулистанского государственного университета
Бегимқулов Джавохир Жўрақул огли -
Магистр Гулистанского государственного университета

Аннотация. Проблема экономического роста — это проблема, которая всегда интересовала и беспокоила экономику: это новая форма борьбы между настоящим и будущим. Измерение экономического роста является одной из самых насущных проблем, стоящих перед экономистами. Однако до сих пор не найдено определенного показателя, позволяющего его в полной мере измерить. В связи с этим в данной статье мы попытаемся изучить и проанализировать показатели экономического роста в аграрном секторе страны. В ходе изложения материала уточнены определены понятия экономического роста, систематизированы статистические показатели, определяющие качество экономического роста в сельском хозяйстве. Результаты, полученные в ходе исследования, позволяют нам раскрыть суть экономического роста и создадут возможность для сравнения с передовыми опытами.

Ключевые слова: экономический рост, валовой внутренний продукт, валовой национальный продукт, национальный доход, индекс человеческого развития, показатель реального развития, индекс инклюзивного развития, индекс счастья, технический прогресс.

DETERMINATION OF THE QUALITY OF ECONOMIC GROWTH IN AGRICULTURE AND ANALYSIS OF ITS INDICATORS

Abduvoxidov Akmal Abdulazizovich -
Gulistan State University, a.a. professor,
Eshpulatov Dostonbek Bahodir ogli -
doctoral student of Gulistan State University,
Halimjonov Dilshod Ergashbekovich -
doctoral student of Gulistan State University,
Begimkulov Javokhir Jurakul ogli -
Master student of Gulistan State University

Abstracts. The problem of economic growth is a problem that has always interested and worried the economy: it is a new form of struggle between the present and the future. Measuring economic growth is one of the most pressing challenges facing economists. However, no specific indicator has yet been found that allows it to be fully measured. In this regard, in this article we will try to study and analyze the indicators of economic growth in the agricultural sector of the country. In the course of the presentation of the material, the definitions of the concept of economic growth were clarified, statistical indicators determining the quality of economic growth in agriculture were systematized. The results obtained during the study will allow us to reveal the essence of economic growth and create an opportunity for comparison with best practices.

Keywords: economic growth, gross domestic product, gross national product, national income, human development index, real development indicator, inclusive development index, happiness index, technical progress.

Кириш. Иқтисодий ўсиш аҳоли турмуш даражасини оширишнинг муҳим омили бўлиб, мавжуд қонуният ва тенденцияларни излаш зарурлигини белгилаб беради. Унинг асосий таркибий қисмларини ўрганиш эса аниқ даврларда, мамлакат, ҳудуд, тармоқ даражалари бўйича иқтисодий ривожланиш суръатларидаги фарқларни асослаш имконини яратади.

Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт стратегиясида иқтисодиёт тармоқларида барқарор юқори ўсиш суръатларини таъминлаш орқали келгуси беш йилда аҳоли жон бошига ялпи ички маҳсулотни – 1,6 баравар ва 2030 йилга бориб, аҳоли жон бошига тўғри келувчи даромадни 4 минг АҚШ долларидан ошириш ҳамда “даромади ўртачадан юқори бўлган давлатлар” қаторига кириш учун замин яратиш вазифаси белгилаб берилган. Мавжуд иқтисодий ҳолат тармоқни ривожлантириш кўрсаткичларида ижобий тенденция, ташқи иқтисодий омилларнинг салбий таъсирлари кучайиши, қишлоқ ҳудудларида иқтисодий ўсиш динамикасининг тармоқ ривожланишидан ортда қолиши, қишлоқ хўжалиги ва умуман иқтисодиётни ривожлантиришда ижтимоий омилларнинг аҳамияти ортиб бориши билан ифодаланади.

Қишлоқ хўжалигининг замонавий ривожланишининг асосий хусусиятлари: иқтисодий ўсишнинг беқарорлиги; қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг юқори ресурс сиғимлилиги; иқтисодий ўсишни таъминлаш учун инновацияларга талаб мавжуд эмаслиги

ва инвестициялар етишмаслиги; ривожланишнинг замонавий шартлари ва хусусиятларини, тармоқ фаолияти ташқи муҳитининг ўзгарувчанлигини, иқтисодий муносабатларни такомиллаштириш зарурлигини ҳисобга олган ҳолда самарали ташкилий-иқтисодий механизм йўқлигини киритиш мумкин.

Барқарор ривожланиш концепциясига ўтиш иқтисодий ўсиш суръати ва унинг сифати ўртасидаги ресурслардан оптимал фойдаланишга зид ижтимоий ва экологик мақсадларнинг ҳамоҳанглигини ўз ичига олади.

Адабиётлар таҳлили. Иқтисодий ўсиш мураккаб ва кўп қиррали жараён бўлганлиги сабабли уни баҳолаш учун маълум бир кўрсаткич кифоя қилмайди, балки муайян кўрсаткичлар тизими талаб этилади. Бу кўрсаткичлар тизимида ўлчамдаги ва иқлим ифодасидаги кўрсаткичлар фарқланади. Иқтисодий ўсишнинг жисмоний ўлчамдаги кўрсаткичлари бирмунча аниқ натижа берса-да, уларни ҳам тақомилига етган деб бўлмайди, чунончи ҳар хил ўлчамдаги маҳсулот ва хизмат кўрсаткичларини битта яхлит кўрсаткичга бирлаштириш мушкул вазифа ҳисобланади. Шу сабабли кўпинча иқтисодий ўсиш суръатлари қиёсий ёки доимий нархларда ҳисобланади.

Иқтисодий ўсиш қуйидаги қиймат кўрсаткичларида ҳисобланади:

1. ЯММ (ЯИМ), СММ ёки миллий даромаднинг мутлақ ҳажми ва уларнинг ўсиш суръатлари.

2. ЯММ (ЯИМ), СММ ёки миллий даромаднинг аҳоли жон бош ҳисобига тўғри келувчи миқдори ва унинг ўсиш суръатлари.

3. ЯММ (ЯИМ), СММ ёки миллий даромаднинг иқтисодий ресурс харажатлари бирлиги ҳисобига тўғри келувчи миқдори ва унинг ўсиш суръатлари [1, 68-б].

Замонавий дунёда, олтинчи технологик тартиб шароитида иқтисодий ўсишни рағбатлантириш муаммоларига эътибор кун сайин ортиб бормоқда. Нобель мукофоти совриндори Р.Солоу “техник тараққиётни тезлаштиришга, ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишга ва умуман, интенсив иқтисодий ўсишга олиб келадиган бундай ишлаб чиқариш омилларини аниқлашни асосий вазифа” сифатида баҳолайди. Солоунинг ўсиш модели “асосий маблағларни илмий тадқиқот ишларига йўналтириш энг тез иқтисодий ўсишга олиб келиши мумкин”лигини кўрсатади. Унинг модели иқтисодий ўсиш моделини такомиллаштириш бўйича янги тадқиқотлар учун ўзига хос туртки сифатида хизмат қилади [3].

Россиялик иқтисодчи Н.П.Кузнецова иқтисодий ўсиш сифати тушунчасининг мазмуни ижтимоий такрор ишлаб чиқаришда, мақсади эса аҳоли турмуш фаровонлигини мустаҳкамлашда эканлигини таъкидлайди [4, 144-б].

Яна бир россиялик мутахассис И.М.Теняков иқтисодий ўсиш сифат категорияси мазмунида ишлаб чиқариш омиллари сифати ўртасидаги боғлиқлик, якуний маҳсулот сифатини таъминлаш, хўжалик юритувчи субъектлар ва уларнинг товар маҳсулоти рақобатбардошлигини ошириш каби муҳим хусусиятларни алоҳида таъкидлаб, ижтимоий институтлар ва иқтисодиётнинг тармоқ тузилмасидаги сифат ўзгаришларини мазкур категориянинг асоси эканлигини таъкидлайди [5, 176-б].

Шунингдек, у экология ва кишиларнинг ҳаётдан қониқиши нуқтаи назаридан иқтисодий ўсиш сифатини ўрганиб чиқишни таклиф қилади. Худудлар даражасида В.И.Сенков, Н.В.Сенкова иқтисодий ўсиш сифатини худуд ва минтақаларнинг инновацион ривожланиш йўлига ўтиш жараёнлари, шунингдек, инвестиция муҳитини шакллантириш билан боғлайдилар, иқтисодий ҳодисаларни баҳолашнинг услубий ёндашувларини таклиф қилган ҳолда, ҳар бир мезонни ҳисобга олган ҳолда худудлар тизимида минтақанинг профилини яратадилар [6, 12-б].

Бошқа тадқиқотчилардан фарқли равишда Б.Д.Бабаев ва С.П.Дубровский фаровон-

лик мезонини иқтисодий ўсишнинг асосий жиҳати сифатида баҳолайдилар [7, 33-б]. Т.И.Бухтиярова, М.Д.Бочарованинг таъкидлашича, “иқтисодий ўсиш сифати ўзгаришларни бошқаришнинг янги сифатини талаб қилади, бу эса ўз навбатида, бошқарув ходимларининг малакасини, бошқарув жараёнларини мақбуллаштиришни англади” [8, 109-б].

Мамлакатимиз иқтисодчи олимлари модернизация, диверсификация ва инновация – иқтисодий ўсишнинг муҳим омиллари эканлигини (М.Қ.Пардаев, Т.Х.Мамасоатов), мамлакатлар кесимида фаровонликнинг жиддий фарқланишини иқтисодиёт самарадорлик даражасининг турлича бўлишига боғлиқлигини (А.Ўлмасов, А.Вахобов) таъкидлашса, соҳанинг кўзга кўринган мутахассисларидан яна бири У. Мадрахимов иқтисодий ўсишни техник тараққиёт ва инновацион фаолият асосида ошириш масаласига эътибор қаратгани ҳолда, унинг ижтимоий жиҳатдан йўналтирилганлик масаласига алоҳида эътибор қаратиш лозимлигини таъкидлайди.

Юқорида қайд этилган олим ва мутахассисларнинг ёндашувларида иқтисодий ўсиш ва иқтисодий ривожланишнинг муайян бир жиҳатлари ўрганилган ҳолос, шу жиҳатдан, мамлакат иқтисодиёти, хусусан, қишлоқ хўжалигида иқтисодий ўсиш масалаларини тадқиқ қилиш муҳим аҳамият касб этади.

Тадқиқот методологияси. Мазкур тадқиқот давомида биз қишлоқ хўжалигида иқтисодий ўсиш кўрсаткичлари ва кўламини белгилаб берувчи асосий ёндашувларни таҳлил қилишга ҳаракат қилдик, бунда жаҳонда иқтисодий ўсиш сифатини белгиловчи кўрсаткичларни ўрганган ҳолда, бундай кўрсаткичларнинг Ўзбекистон иқтисодиёти учун қай даражада мос эканлигини тадқиқ қилишни ўз олдимизга муҳим вазифа сифатида белгилаб олдик. Тадқиқот материалларини баён қилиш ва келтирилган мулоҳазаларни асослаш мақсадида нуфузли хорижий илмий манбалар билан бир қаторда, Молия вазирлиги, Инвестициялар ва ташқи савдо вазирлиги, Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлиги, Қишлоқ хўжалиги вазирлиги расмий сайти очиқ маълумотларидан фойдаланилди.

Тадқиқотларнинг ишончлилик даражасини ошириш мақсадида MS Office excel 2010 дастурий таъминоти ва унинг таҳлилий компонентларидан кенг қўлланилди.

Таҳлил ва натижа. БМТга аъзо давлатлар томонидан ишлаб чиқилган 2030 йилгача барқарор ривожланиш йўл харитаси 2017

йилда тасдиқланган ва 15 йил давомида эришилиши керак бўлган 244 глобал кўрсаткич бўйича баҳоланган 17 та ривожланиш мақсадини ўз ичига олади. Бироқ глобал кўрсаткичларнинг ярмидан кўпи белгиланган баҳолаш услубига эга эмас ёки маълумотлар мамлакатлар томонидан тўпланмайди, бу эса ушбу мақсадларга эришиш натижаларини баҳолашни қийинлаштиради. Саккизинчи мақсад – асосий таркиби меҳнат унумдорлиги ва тўлиқ иш билан бандлик бўлган изчил, инклюзив ва барқарор иқтисодий ўсишга эришишдан иборат. Бундай мақсадга эришишга қаратилган чора-тадбирлар қаторида бандлик имкониятларини кенгайтириш, норасмий бандликни қисқартириш, барча учун муносиб меҳнатни таъминлаш учун хавфсиз ва ишончли меҳнат шароитларини яратиш масалаларини санаб ўтишимиз мумкин.

Иқтисодий ўсиш иқтисодиёт назариясида маҳсулот ва хизматлар ишлаб чиқариш ҳажмининг (иқтисодий тизимдаги (мамлакат, минтақа, жаҳон) ишлаб чиқариш омиллари ҳисобига ялпи ички маҳсулотнинг (ЯИМ) ўсиши) ёки аҳоли жон бошига ялпи ички маҳсулотнинг кўпайиши сифатида аниқланади. Сифатли иқтисодий ўсиш ишлаб чиқариш омиллари сифатини яхшилашга (интенсив ўсиш), миқдорий ўсиш – доимий сифатли ишлаб чиқариш омиллари сонини кўпайтиришга (экстенсив ўсишга) асосланади.

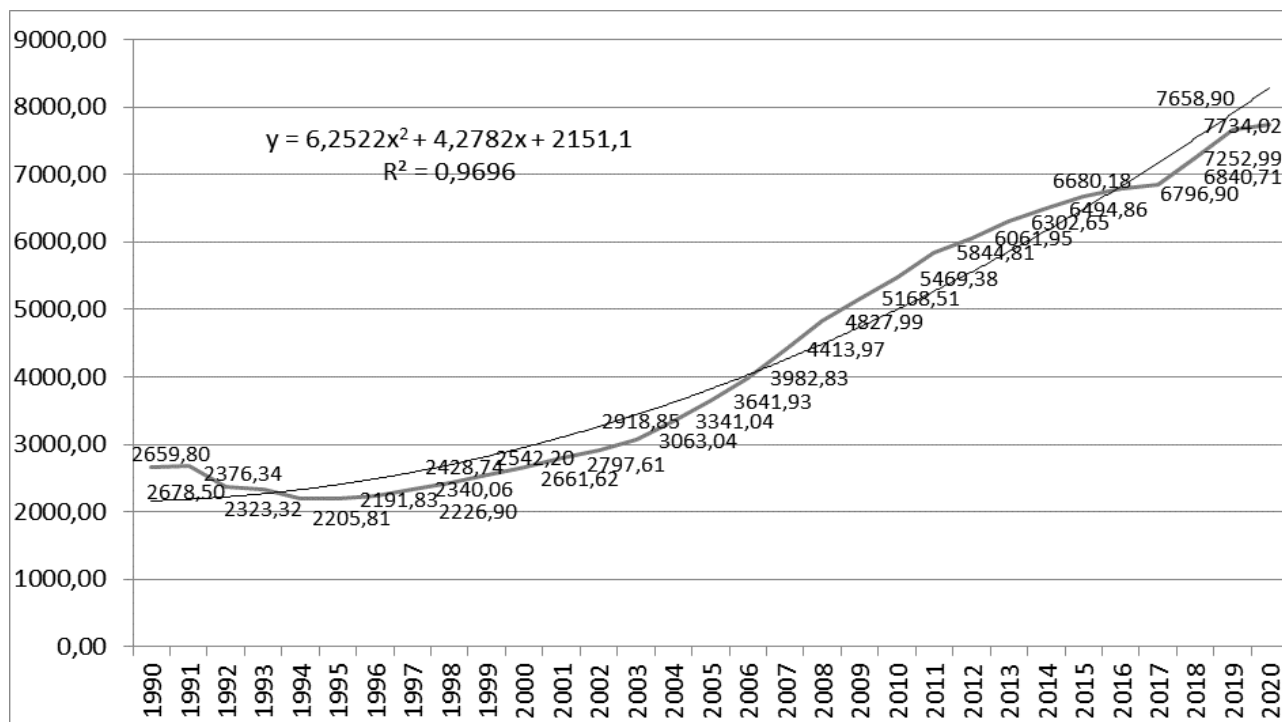
Иқтисодий ўсишни баҳолаш учун бир қатор умумий қабул қилинган кўрсаткичлар қўлланилади:

- ЯИМ ёки миллий даромаднинг ўсиш суръати (МД). Саноат учун ялпи қўшилган қиймат кўрсаткичи (ЯҚҚ), минтақа учун – ялпи ҳудудий маҳсулот (ЯХМ);

- аҳоли жон бошига ялпи ички маҳсулотнинг ўсиш суръати (МД, ЯХМ) иқтисодий фаоллик даражаси ва аҳолининг ҳаёт сифатини акс эттиради;

- мамлакатнинг жаҳон иқтисодиётидаги иқтисодий ривожланиш даражасини баҳолаш учун фойдаланилувчи ягона валюта – АҚШ долларарида ифодаланган аҳоли жон бошига ялпи ички маҳсулот (харид қобилияти паритети бўйича).

Жаҳон банки маълумотларидан фойдаланиб [17], Ўзбекистон учун ушбу кўрсаткич графигини шакллантирдик (1-расм). Тренд $R^2 = 0,9696$ ишончлилик даражаси билан $y = 6,2522x^2 + 4,2782x + 2151,1$ полином эгри чизигининг тенграмаси билан ифодаланади. Иқтисодий ўсишнинг секинлашуви жорий йилда аҳоли жон бошига тўғри келуви ялпи ички маҳсулот ҳажми ошиши ижобий бўлиб қолганда, аммо ўтган йилги даражасига етиб бормаганда кузатилади. Пасайиш эса икки давр ўртасидаги аҳоли жон бошига ўсиш суръатларининг фарқи манфий бўлган ҳолатлар сифатида тавсифланади.

1-расм. Аҳоли жон бошига харид қобилияти паритети бўйича Ўзбекистонда ЯИМ, минг АҚШ долларарида

Манба: Жаҳон банки маълумотлари [18] асосида тузилган.

Мустақилликнинг дастлабки йилларидан бошлаб, иқтисодиётда асосан ўсиш тенденцияси кузатилган. Бироқ охириги йилларда замонавий жаҳон иқтисодиёти ўсиш суръатлари секинлашиши билан тавсифланади, бу ўзаро савдо қарама-қаршиликлари (АҚШ ва Хитой ўртасидаги “савдо уруши”, АҚШ, Европа Иттифоқи томонидан бир қанча давлатларга

нисбатан секторли иқтисодий санкциялар) ва 2020 йилдан бошлаб – янги SARS CoV-2 коронавирус инфекциясининг пандемияси, энергия нархлари ва Россия ва Украина ўртасидаги инқироз экспорт ҳажмининг қисман қисқаришига ҳамда валюта оқимининг камайишига таъсир кўрсатди [18, 246-б].

2-жадвал

Харид қобилияти паритети бўйича Ўзбекистон ЯИМ динамикаси, минг АҚШ доллари ва 1990-2021 йиллардаги ўсиш хусусиятлари

Йиллар	ЯИМ, млрд. долл.да	Йиллар бўйича мутлақ фарқ, млрд. долл.да	Ўсиш мавжудлиги	Йиллар	ЯИМ, млрд. долл.да	Йиллар бўйича мутлақ фарқ, млрд. долл.да	Ўсиш мавжудлиги
1990	54,553	-	-	2009	143,516	11,698	секинлашиш
1991	56,12	1,567	ўсиш	2010	156,219	12,703	ўсиш
1992	50,97	-5,15	пасайиш	2011	171,483	15,264	ўсиш
1993	50,978	0,008	ўсиш	2012	180,491	9,008	секинлашиш
1994	49,359	-1,619	пасайиш	2013	190,612	10,121	ўсиш
1995	49,941	0,582	ўсиш	2014	199,767	9,155	секинлашиш
1996	51,72	1,779	ўсиш	2015	209,082	9,315	ўсиш
1997	55,382	3,662	ўсиш	2016	216,467	7,385	секинлашиш
1998	58,414	3,032	секинлашиш	2017	221,561	5,094	секинлашиш
1999	61,805	3,391	ўсиш	2018	239,03	17,469	ўсиш
2000	65,61	3,805	секинлашиш	2019	257,189	18,159	ўсиш
2001	69,841	4,231	ўсиш	2020	264,752	7,563	секинлашиш
2002	73,765	3,924	секинлашиш	2021			
2003	78,315	4,55	ўсиш	Ўсиш частотаси			0,655
2004	86,414	8,099	ўсиш	Ўсишнинг секинлашиш частотаси			0,275
2005	95,298	8,884	ўсиш	Пасайиш частотаси			0,068
2006	105,498	10,2	ўсиш				
2007	118,595	13,097	ўсиш				
2008	131,818	13,223	ўсиш				

Манба: жаҳон банки маълумотлари [17] асосида муаллиф томонидан ҳисоблаб чиқилган.

2-жадвал маълумотларига кўра, харид қобилияти паритети бўйича ЯИМ ҳажми фақат 1992 йил ва 1994 йил бўлган даврда пасайган. Бунга сабаб сифатида мустақилликнинг илк йилларида миллий иқтисодиёти мизда чуқур таркибий ўзгаришлар билан боғлиқ қайта қуриш жараёнлари амалга ошрилганлигини келтириш мумкин. Кейинги йилларда барқарор ўсиш кузатилган. Умуман, иқтисодиётда ўсиш частотаси 65 %ни, базис йилга нисбатан секинлашув частотаси 27 %ни ташкил этган. Иқтисодий ўсишнинг пасайиш частотаси 6,8 %га тенг. Бу иқтисодий ислохотларнинг “ўзбек” моделининг узоқ муддатли самараси дейиш мумкин. Бу йилларда мамлакатимизда бозор механизмлари янада мустақамроқ шаклланиб борди.

Миллий лойиҳалар (дастурлар) мақсадларига эришиш мувозанатли, барқарор ва инклюзив (аҳолининг барча қатламлари

учун) иқтисодий ўсишни таъминлашга қаратилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60 сонли “2022-2026-йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт стратегияси тўғрисида” ги фармони билан белгиланган мақсадлари барқарор ривожланиш мақсадларининг барча йўналишларини ўзида мужассамлаштирган (3-жадвал).

Иқтисодий ўсишни баҳолаш учун бир қатор муқобил кўрсаткичлар ҳам қўлланилади [19]:

- “яшил” ЯИМ (экологик харажатларни ҳисобга олмаганда ЯИМ);

- ҳақиқий тараққиёт кўрсаткичи – даромад ва харажатларнинг тенгсизлигини; узоқ муддатли товарлар ва ижтимоий инфраструктуралар, волонтерлик ва уй ишлари таъсирини ҳисобга олган ҳолда ЯИМга тузатиш киритишдир.

2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегиясини амалга ошириш асосий кўрсаткичлари

Миллий иқтисодий ривожлантириш, унинг ўсиш суръатларини замон талаблари даражасида таъминлаш мақсадлари	2022-2026 йй.
Аҳоли жон бошига ЯИМ ҳажмини ошириш, баробарда	1,6
ЯИМ да саноат улушини ошириш, баробарда	1,4
Иқтисодий энергия самарадорлигини ошириш, % да	20
Ҳавога чиқариладиган зарарли газлар ҳажмини камайтириш, % да	10
Рақамли иқтисодий ҳажмини ошириш, баробарда	2,5
Дастурий маҳсулотлар экспортини ошириш, марта	10
Инвестицияларни жалб этиш, млрд. долларда	120
Фонд бозори ҳажмини ошириш, млрд. долларда	6,8
Экспорт ҳажмини млрд. долларга етказиш	30
ЯИМ да хусусий сектор улушини % га етказиш	80
Ишсизлик даражасини тушуриш, баробарда	2
Дехқон ва фермерлар даромадини ошириш, баробар	2
Қишлоқ хўжалигини йиллик ўсишини % га етказиш	5
Чорвачилик озукасини ишлаб чиқаришни кўпайтириш, марта	1,5-2
Ҳудудий иқтисодийни ошириш, марта	1,4-1,6
Маҳаллий сайёҳлар сонини ошириш, млн. нафар	12
Банк тизимида хусусий сектор улушини ошириш, % да	42
Мева-сабзавотчилик экспортини салоҳиятини ошириш, млрд., доллар	1

Манба: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 28.01.2022 йилдаги ПФ-60 сонли “2022-2026-йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги фармони[1].

- Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши билан бевосита боғлиқ мезонлардан бири урбанизация жараёнида қишлоқ хўжалиги ерларини йўқотиш кўрсаткичи бўлиб, гектарга қишлоқ хўжалиги ерларининг қиймати-ни баҳолаш асосида аниқланади;

- тузатиш киритилган соф жамғарма кўрсаткичи;

- инсон тараққиёти индекси – турмуш даражаси, саводхонлик, таълим ва узоқ умр кўриш даражасини таҳлил қилиш имконини берувчи интеграл кўрсаткич;

- инклюзив ривожланиш индекси – ялпи ички маҳсулотдан ташқари яна 11 та параметрни, шу жумладан, Жини коэффициентини ҳисобга олади;

- бахт индекси – олти омил, жумладан, аҳоли жон бошига ялпи ички маҳсулот (ЯИМ), ижтимоий қўллаб-қувватлаш кўлами ва бошқаларни ҳисобга олади. “The World Happiness Report” халқаро ташкилотининг 2021 йилги ҳисоботларига кўра Ўзбекистон МДХ давлатида биринчи ўринни ҳамда жаҳонда (6,179 балл) 42 ўринни эгаллаган [20].

- технологияларни ривожлантириш билан боғлиқ индекслар – илмий тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмаларига (ИТИ) харажатлар (уларнинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши), резидентлар томонидан патентга берилган талабномалар сони.

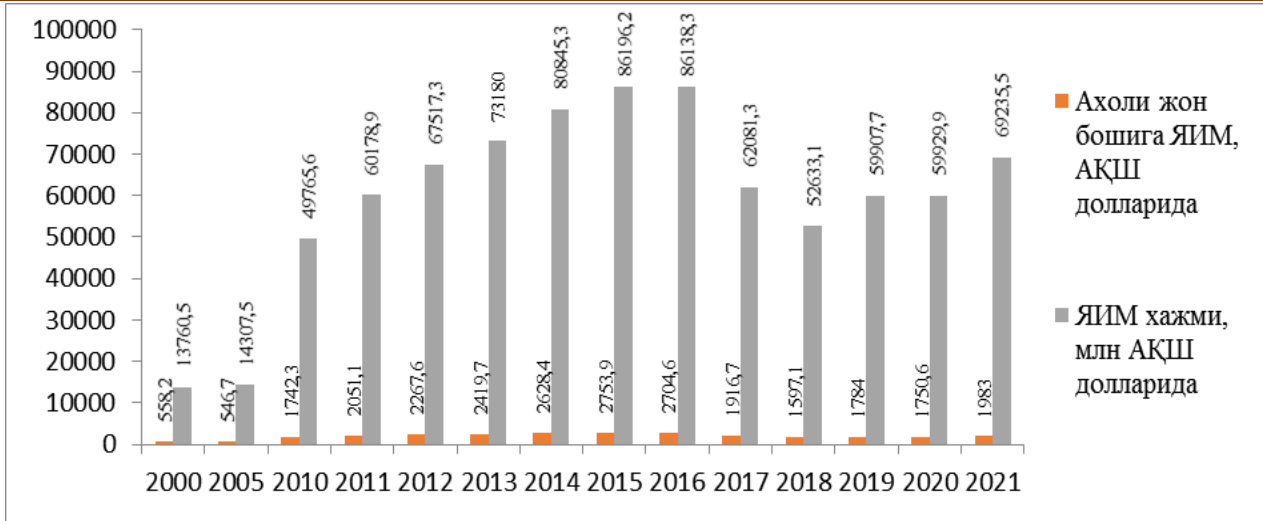
Иқтисодий ўсишни баҳолаш кўрсаткичлари кенгайтириш нафақат трансчегаравий ра-

қамли фаолиятнинг ривожланиши натижа-сида иқтисодий таркибидаги ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда статистик кўрсаткич-ларни ҳисоблаш усуллариини такомиллашти-риш зарурати, балки иқтисодий ўсишнинг миқдорий кўрсаткичларидан атроф-муҳитни, ижтимоий таъсирни, технологик жараёнлар-ни баҳолаш каби унинг сифат компонентла-рини баҳолашга босқичма-босқич ўтиш билан ҳам изоҳланади.

Ўзбекистон Республикасининг ижти-моий-иқтисодий кўрсаткичлари динамикаси 2-11 чизмаларда ўз ифодасини топган бўлиб, уларнинг аксарияти ижобий тавсифга эгали-гини таъкидлаб ўтиш лозим. Хусусан, 2000 йилга нисбатан ЯИМ ҳажми 5 марта ошган (2-расм).

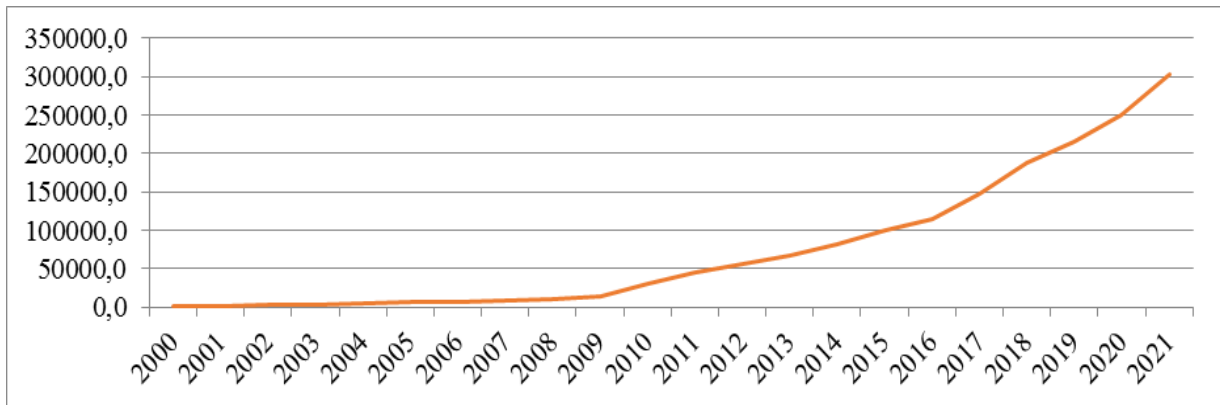
Аҳоли жон бошига тўғри келувчи ЯИМ 2021 йилда 1983 АҚШ долларини ташкил этди (базис йилига нисбатан ўсиш 3,5 баравардан кўпроқни ташкил этади), аммо 2017-2020 йилларда аҳоли жон бошига тўғри келувчи ялпи ички маҳсулот ҳажми пасайиши кузатилган.

Давлат томонидан қўллаб-қувватлаш даражасининг пастлиги, соҳада қўлланилаёт-ган илм-фан ва техника ютуқларининг озли-гига қарамай, мамлакат агросаноат мажмуи бирмунча юқори суръатларда ривожланди. Таҳлил қилинаётган даврда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари (қиймат кўринишида) 218,1 баробар ошди (3-расм).

2-расм. 2000 йилдан 2021 йилгача даврда Ўзбекистон Республикаси ялпи ички маҳсулоти ҳажми

Манба: Ўзбекистон статистика қўмитаси маълумотлари асосида тузилган.

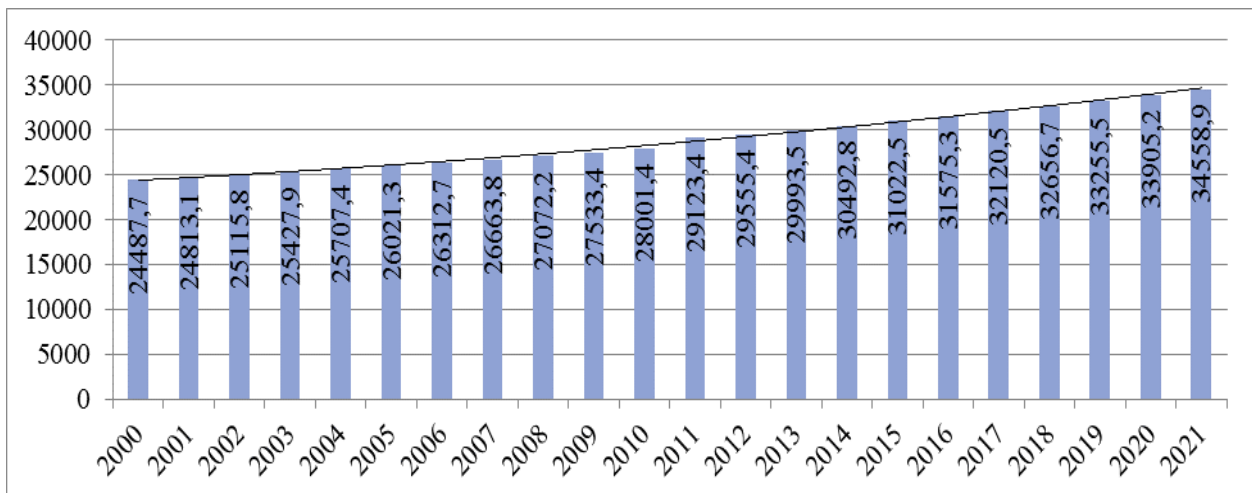

3-расм. 2000 йилдан 2021 йилгача даврда Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалиги маҳсулоти, млрд. сўм.

Манба: Ўзбекистон статистика қўмитаси маълумотлари асосида тузилган.

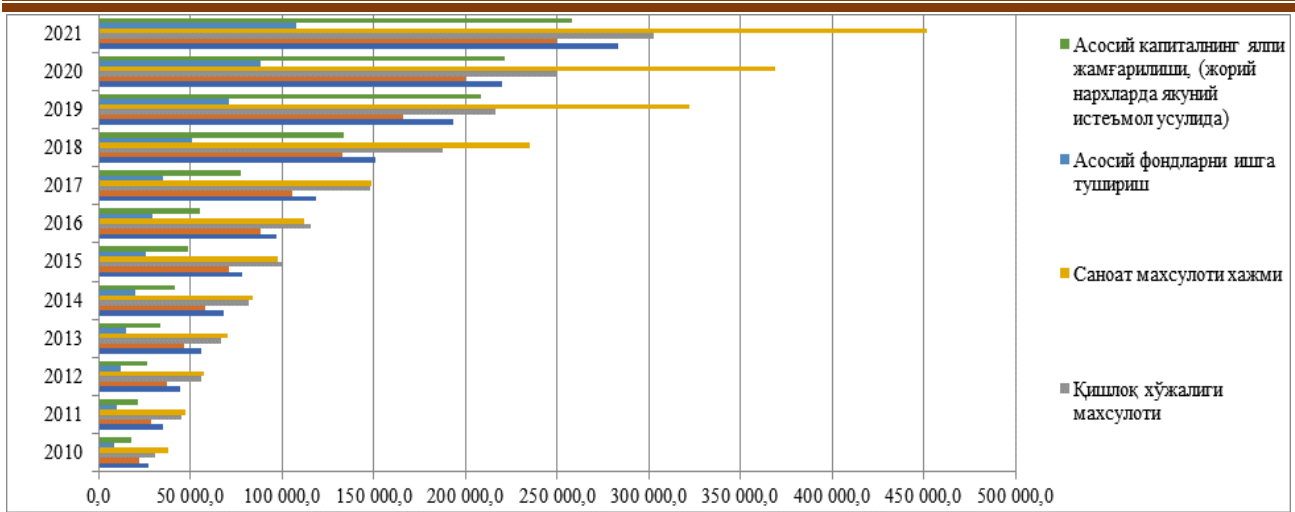
Демографик кўрсаткичлар 2000 – 2021 аҳоли сонининг барқарор ошиб бориши (4-расм) ва аҳоли сонининг хориждан кўчиб келган кишилар сони 34,6% га қисқариши

билан тавсифланади (6-расм). Бошқа томондан, аҳолининг табиий ўсиш кўрсаткичи 28 % га ошган.

4-расм. 2000 йилдан 2021 йилгача даврда Ўзбекистон аҳолиси, минг киши

Манба: Ўзбекистон Республикаси статистика қўмитаси маълумотлари асосида тузилган.

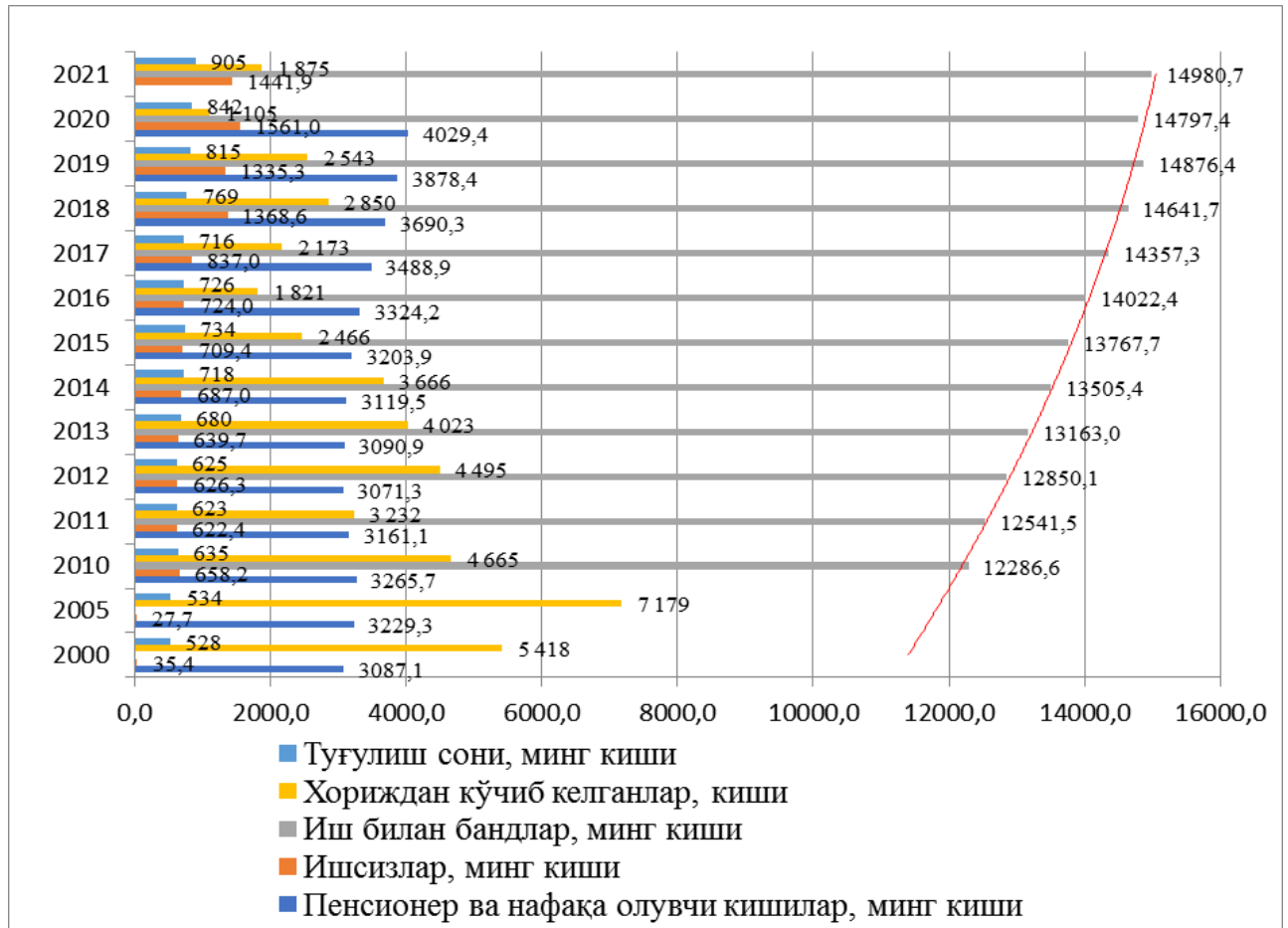

5-расм. 2010 йилдан 2021 йилгача Ўзбекистонда иқтисодий фаоллик кўрсаткичлари, млрд сўмда

Манба: Ўзбекистон статистика қўмитаси маълумотлари асосида тузилган.

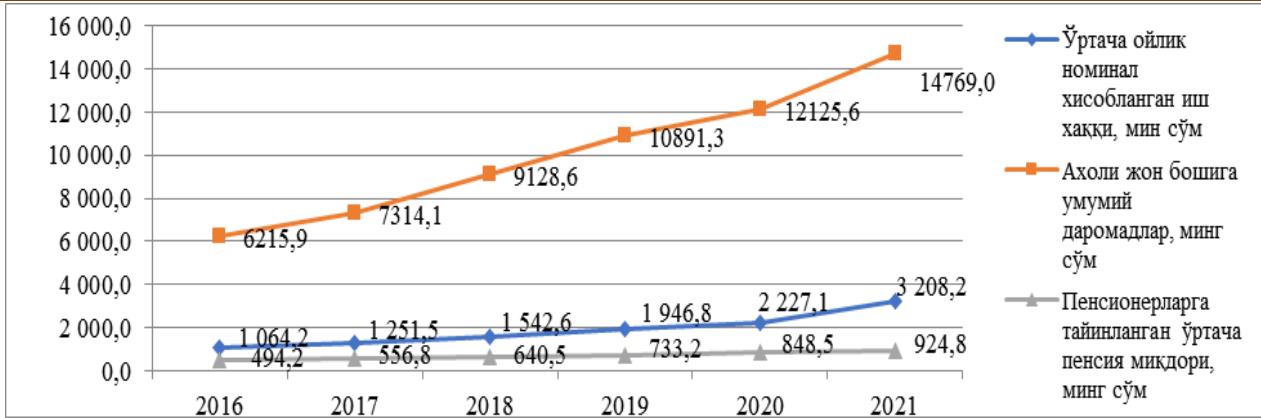
4-расмда келтирилган маълумотлардан республикамиз аҳоли сони барқарор ўсиб бораётганини кузатишимиз мумкин. Яъни, аҳоли сони 2021 – йилда 2000 – йилга нисбатан 1,44 баробар ошган (6-расм). Асосий воситаларни ишга тушириш 13,03 баровар (5-расм) тез суръатларда амалга оширилмоқда.

Чакана товар айирбошлаш ва аҳолига пулли хизматлар кўрсатиш базис (2010 йил)га нисбатан сезиларли даражада ошди. Ташқи савдо айланмаси импорт ҳажми суръатлари 2,7 баровар ошгани ҳисобига 1,8 бараварга ошди (7-расм).

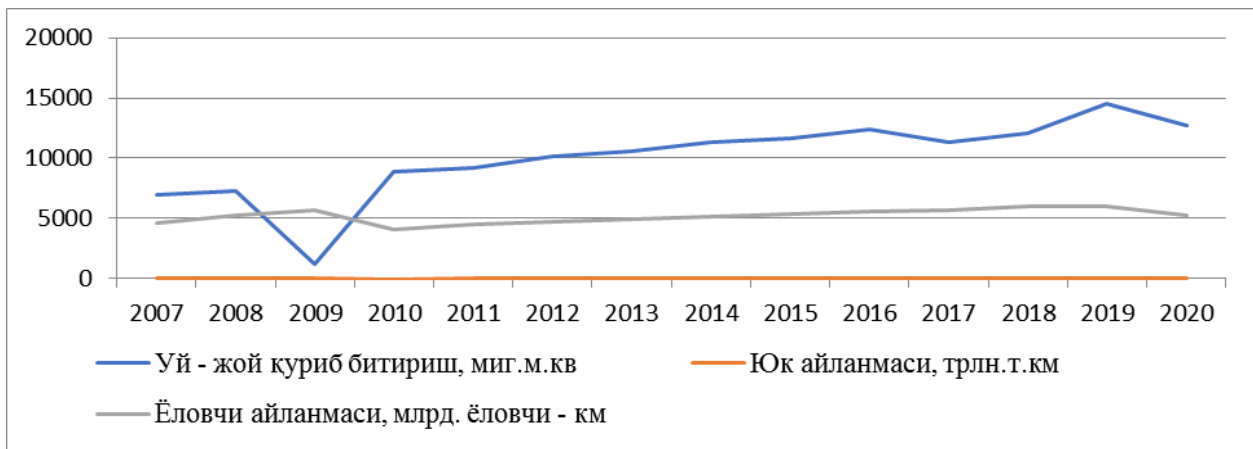
6-расм. 2000 йилдан 2021 йилгача бўлган даврда Ўзбекистон аҳолисининг иқтисодий ва ижтимоий тузилиши кўрсаткичлари

Манба: Ўзбекистон статистика қўмитаси маълумотлари асосида тузилган.

7-расм. 2000 йилдан 2018 йилгача бўлган даврда Ўзбекистон аҳолисининг асосий тоифалари жон бошига ўртача даромад кўрсаткичлари

Манба: Ўзбекистон статистика қўмитаси маълумотларига асосан тузилган.

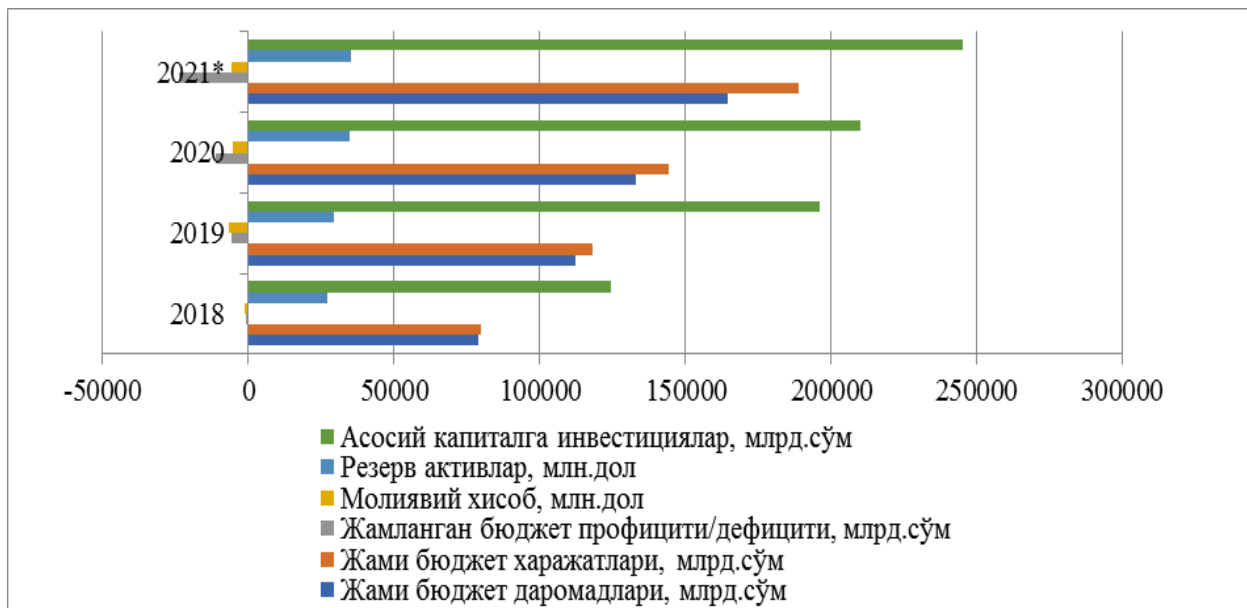

8-расм. 2007 йилдан 2020 йилгача Ўзбекистонда хўжалик фаолияти кўрсаткичлари

Манба: Ўзбекистон статистика қўмитаси маълумотлари асосида тузилган.

Тадқиқ этилган даврда транспортнинг юк айланмаси 15% камайган. Йўловчи айланмаси 13 % га ошган. Сезиларли ўсиш уй-жой

қурилишида кузатилиб, 45 % ни ташкил этган (7-расм).

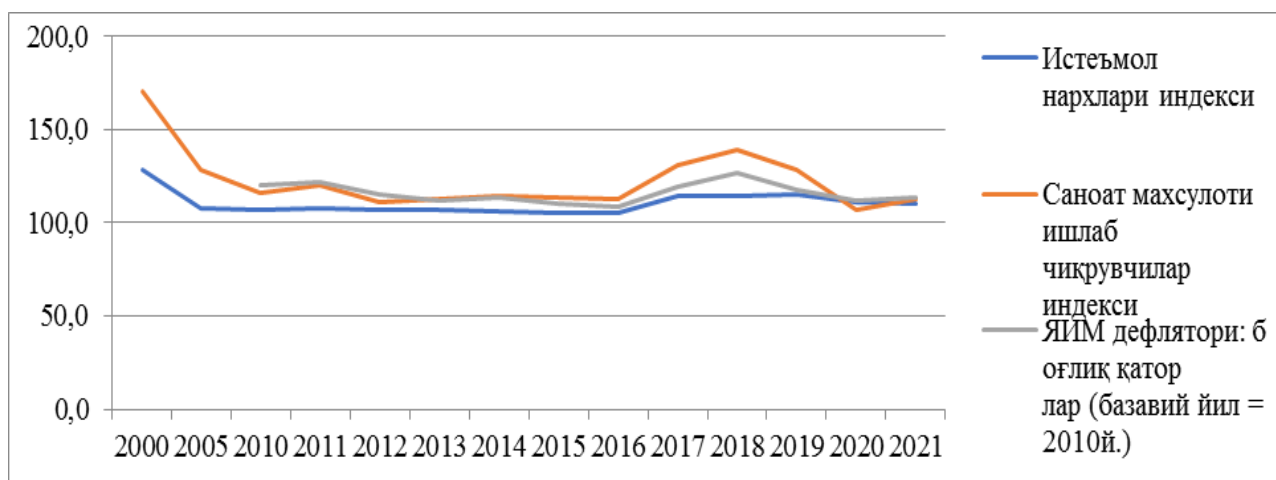
9-расм. 2018 йилдан 2021 йилгача Ўзбекистонда молиявий фаолият юриткичлари

Манба: Ўзбекистон статистика қўмитаси маълумотлари асосида тузилган.

Асосий капиталга инвестициялар 1,97 баровар ёки 97 % га ошган (9-расм). Бюджет харажатлари даромадларига нисбатан юқорироқ суръатларда ошиб борган. Шу билан бирга бюджет дефицити 2018 – йил -637,1 млрд сўмдан, 2021 йилга келиб -23953,6 млрд сўмга ошган. Молиявий ҳисоб салбий сальдоси мунтазам ошиб бориб, 4,4 бароварга тенг бўлган.

Инфляция (9-расм) кўрсаткичлари барқарор суръатларда сақланган ва ташқи иқтисодий фаолият (10-расм) кўрсаткичлари ижобий тенденцияга эга.

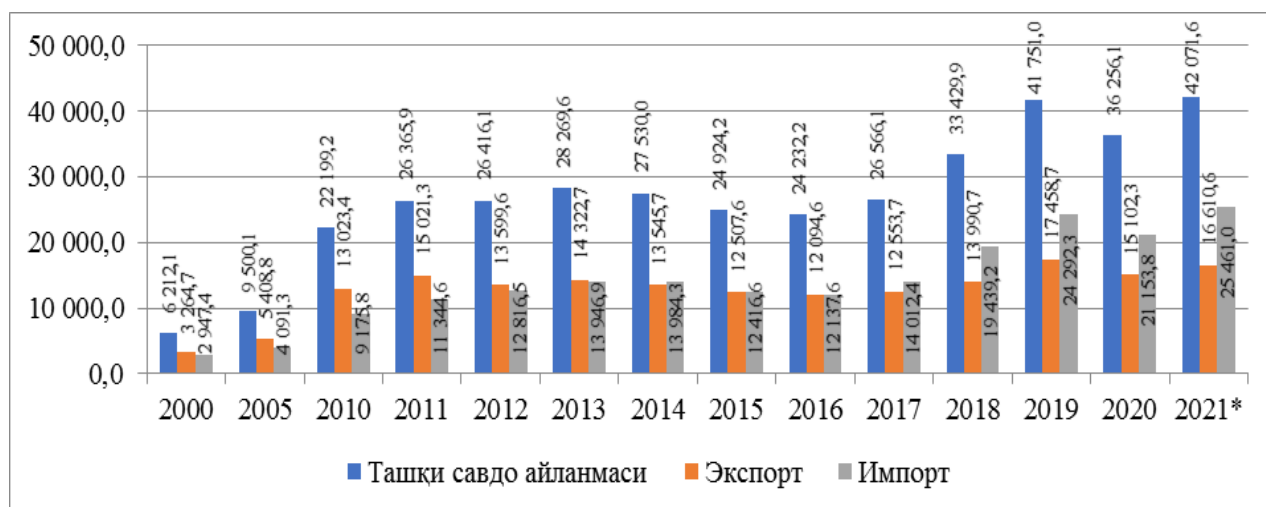
Меҳнат бозори ҳолати банд бўлганлар сони 18 фоизга, пенсионерлар сони 24 фоизга ўсиши, ишсизлар сони деярли 41 баровар ортиши билан тавсифланади. Шу билан бирга, мамлакатда ишсизлар сони 1,5 миллион кишига яқинлашмоқда (5-расм). Аҳоли турмуш даражаси аҳоли сони ошиши суръатларига боғлиқ, чунки аҳоли сони ошиши аҳоли жон бошига ЯИМ миқдорини камайтиради. Реал иқтисодий ўсиш ялпи ички маҳсулот ҳажмининг ошиш кўрсаткичлари аҳоли сони ошиши суръатларига нисбатан юқори бўлганда намоён бўлади.

10-расм. 2000 йилдан 2018 йилгача Ўзбекистонда инфляция кўрсаткичлари
Манба: Ўзбекистон статистика қўмитаси маълумотлари асосида тузилган.

Тадқиқоти жараёнида биз дунёнинг бир қатор мамлакатларида аҳоли жон бошига ялпи ички маҳсулот динамикасини (истикболда) ўрганиб чиқдик. Мамлакатларни гуруҳлаш ва таҳлил қилиш [17] бўйича амалга оширилган бўлиб, 1870-1990 йиллар (Япония,

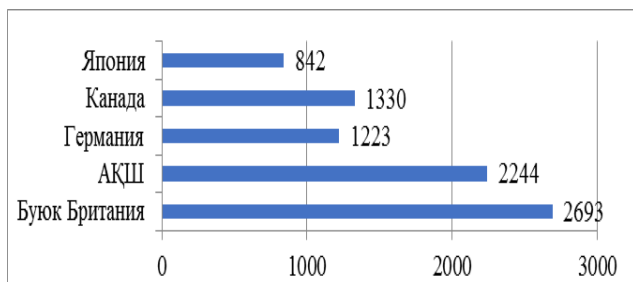
Канада, Германия, АҚШ, Буюк Британия) ва 1900-1987 йиллар (Бразилия, Хитой, Мексика, Аргентина, Индонезия, Покистон, Ҳиндистон, Бангладеш), яъни 120 ва 87 йиллар учун тузилган.

11-расм. 2000 йилдан 2021 йилгача Ўзбекистонда ташқи иқтисодий фаолият юриткичлари, млн АҚШ долларида
Манба: Ўзбекистон статистика қўмитаси маълумотлари асосида тузилган.

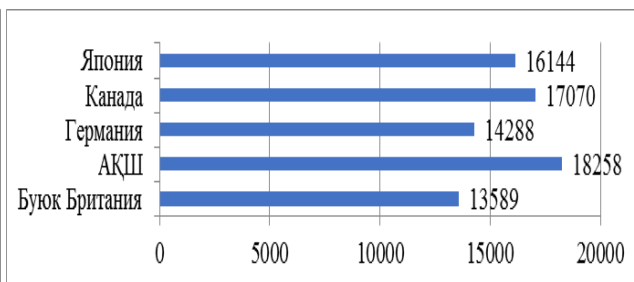
Аҳоли жон бошига ялпи ички маҳсулот ҳажмининг реал ва энг юқори ўртача йиллик ошиш суръати Японияда қузатилган (12-расм ва 13-расм). Бу мамлакатда кўриб чиқиладиган давр бошида аҳоли жон бошига ялпи ички

маҳсулот 842 АҚШ долларини (1985 й. Долларда), давр охирига келиб эса 16144 АҚШ долларини ташкил этди. Ўртача йиллик ўсиш суръати 3% ни ташкил этган [21].

12-расм. Япония, Канада, Германия, АҚШ, Буюк Британиянинг аҳоли жон бошига реал ялпи ички маҳсулоти 1870-йилда, АҚШ долларида

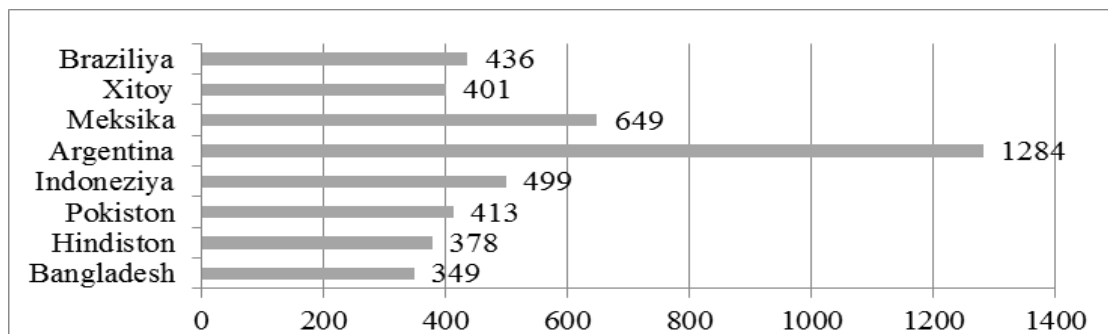
Манба: [21] асосида тайёрланган

13-расм. Япония, Канада, Германия, АҚШ, Буюк Британия учун аҳоли жон бошига реал ЯИМ 1990 йилда, АҚШ долларида

Бразилия, Канада, Германия (ўсиш суръати бўйича) юқори кўрсаткичларга эга бўлган. Бу мамлакатларда аҳоли жон бошига

ялпи ички маҳсулотнинг ўртача йиллик ўсиш суръати 2 фоиздан ошган. Бразилия – 2,39 %; Канада – 2,15 %; Германия – 2,07 %.

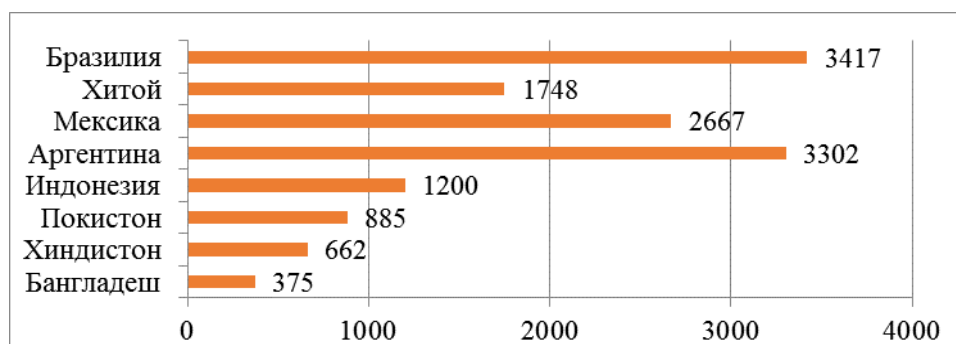

14-расм. 1900 йилда Бразилия, Хитой, Мексика, Аргентина, Индонезия, Покистон, Ҳиндистон, Бангладешда аҳоли жон бошига реал ЯИМ, АҚШ долларида

Манба: [21] асосида тайёрланган.

12-15-расмларда келтирилган маълумотлар турли мамлакатларда аҳоли даромадлари ўзгариши тўғрисида маълумот беради, бу эса мамлакатларнинг иқтисодий нотекис ривожланишини тасдиқлайди. Шундай қилиб,

агар Японияда ўртача йиллик ўсиш суръати (1890-1990) 3 % бўлса, Ҳиндистон, Багладеш ва Покистонда – 1 %дан кам (1900-1987 йиллар).

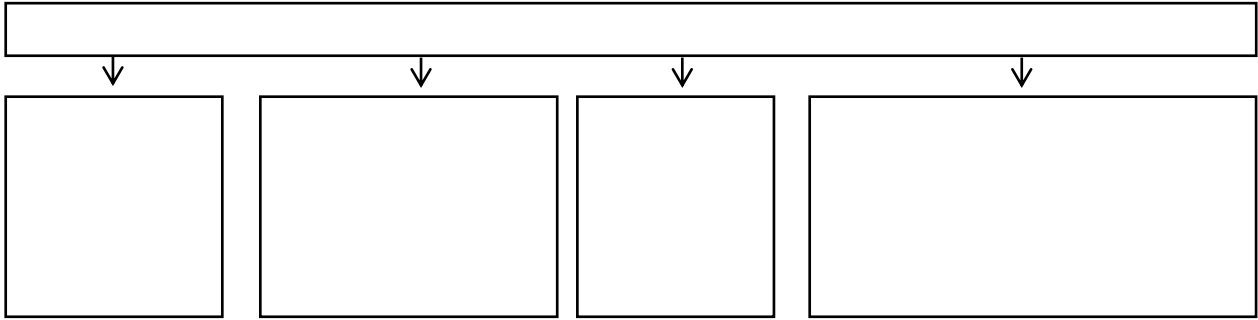

15-расм. Бангладеш, Ҳиндистон, Покистон, Индонезия, Аргентина, Мексика, Хитой, Бразилияда реал ЯИМ аҳоли жон бошига, 1987 йил, АҚШ долларида

Манба: [21] асосида тузилган.

Шу билан бирга, таъкидлаш керакки, аҳоли жон бошига реал ЯИМ бўйича энг юқори натижа – кўриб чиқиладиган давр охирида АҚШда эришилган бўлиб, у 18 258 АҚШ долларини ташкил этган. Маҳаллий ва хорижий нашрларни кўриб чиқиш бизга ўсиш сифатини кенгайтирилган такрор ишлаб чиқаришнинг ўзига хос хусусиятлари ва мақсадларини

акс эттирувчи; озиқ-овқат маҳсулотлари ва қишлоқ хўжалиги хомашёсининг сифат ўзгариши; иқтисодий ўсишнинг интенсив тури, ишлаб чиқариш тузилмаси ва динамикаси жамият эҳтиёжларига мос келиш даражаси; ўсишнинг ижтимоий йўналтирилганлиги категорияси сифатида аниқлаш имконини беради (16-расм).

16-расм. Иқтисодий ўсиш сифатини аниқлашга асосий ёндашувлар

Манба: муаллифлар ишланмаси.

Иқтисодий ўсиш сифатининг таркибий қисмлари ўзаро боғлиқ ва алоқадордир. Умуман олганда, иқтисодий ўсиш сифатини интеграл кўрсаткич билан, иқтисодий ўсиш сифатининг ўзгариши эса – базавий ёки стандартдан оғиш сифатида баҳоланиши мумкин (4-жадвал). Иқтисодий ўсиш суръатлари ва унинг сифати ўртасида тескари алоқа юзага келади: ўсишнинг юқори суръатларида –

ўсиш сифатининг ёмонлашиши; паст (салбий) ўсиш суръатларида – маҳсулот сифати туфайли истеъмолчиларнинг қониқиш даражасини ошиши; барқарор жамиятда – юқори бўлмаган (йилига 2-3%) ва сифатли иқтисодий ўсишнинг барқарор суръатлари; чуқур пасайиш – максимал иқтисодий ўсиш сифати; оптимал ўсиш суръатлари – макроиқтисодий мувозанат.

4-жадвал

Иқтисодий ўсиш сифатини баҳолаш кўрсаткичлари

Иқтисодий ўсишнинг таркибий элементлари	Кўрсаткичлар
Ишлаб чиқариш омилларининг сифати	Самарадорлик кўрсаткичлари: техник (натурал бирликларда ҳосилдорлик) ва техник-иқтисодий (меҳнат унумдорлиги, фонд қайтими, капитал қайтими, моддий материаллар қайтими, энергия қайтими, ер қайтими, бирламчи ресурслар маҳсулдорлиги).
Озиқ-овқат маҳсулотлари ва қишлоқ хўжалиги хомашёсининг сифати	Маҳсулотларнинг техник хусусиятлари ва истеъмол хусусиятлари, уларнинг рақобатбардошлиги
Иқтисодиётнинг тармоқ таркибидаги ўзгаришлар	Ялпи ички маҳсулот (ЯХМ) таркибида тармоқнинг улуши, тармоқлар ўртасидаги нисбат, иқтисодиёт таркибида юқори технологияли тармоқларнинг улуши, уларнинг яқуний маҳсулот ишлаб чиқаришдаги улуши, илмий тадқиқот ишларига сарфланган харажатларнинг умумий харажатлардаги улуши, қўлланилаётган илғор технологиялар сони, юқори қўшилган қийматга эга маҳсулотлар улуши.
Ўсишнинг ижтимоий йўналтирилганлиги ва натижавийлиги	Аҳоли жон бошига ялпи ички маҳсулот динамикаси, аҳоли турмуш даражаси ва сифатининг ўсиши, аҳолининг даромадлари бўйича табақаланиши (децил коэффициентлари, Жини индекси), шахсий истеъмол ва даромаднинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши, атроф-муҳит сифати, озиқ-овқат хавфсизлиги, ишлаб чиқаришнинг экологик тозаллиги, аҳолининг саводхонлик, таълим олиш ва соғломлик даражаси кўрсаткичлари, уй-жой билан таъминланганлиги, узоқ муддат фойдаланиладиган товарларни (автомобиллар, компьютерлар, маиший техника ва бошқалар) харид қилиш ҳажми ва ҳоказо

Манба: муаллифлар томонидан тузилган.

80-йилларнинг ўрталарида Г.А.Краюхин томонидан таъкидланганидек, қайта қуриш стратегияси маълум анъанавий омиллар ҳи-

собига иқтисодий ўсиш сифатига эришишни назарда тутган бўлиб, унинг фикрича, уларни дунёнинг аксарият мамлакатлари учун уму-

мий деб ҳисоблаш мумкин. Улардан: ишлаб чиқариш ва бошқарув аппаратурини тузилмасини такомиллаштириш ва сифат жиҳатидан янгилаш, барча турдаги ресурслардан оқилона фойдаланиш, ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш, якуний натижаларга эътибор қаратиш ва ҳоказо. “Янги иқтисодий ўсишга эришиш учун иқтисодий ривожланишнинг аниқ объектив даражаси, асосан интенсиф ўсиш учун реал ша-роитлар керак” [22, 221-б]

Ресурслардан (табиий, меҳнат, капитал) оқилона фойдаланиш иқтисодий ўсиш сифатини таъминлашнинг моддий асосини ташкил этади. Ресурслардан самарали фойдаланиш, фан ва амалиётнинг замонавий ютуқлари, принципаал янги технология ва инновацияга йўналтирилган технологияларни яратишда ижобий силжишлар, турли маҳсулот ва товарлар ишлаб чиқаришда янги материаллардан фойдаланиш, тармоқ ва минтақавий нисбатларда муаммоларни ҳал этиш асосида мумкин. Шу боис қишлоқ хўжалигини инновацион ривожлантириш алоҳида аҳамиятга эга. Қишлоқ хўжалигида иқтисодий ўсиш сифатини таъминлаш: хўжалик юритишнинг замонавий усуллари, илмий-техник ва илмий-технологик ютуқларини жорий этиш, робототехника, компьютер ва ресурсларни тежовчи технологияларни қўллаш, жараёнларни рақамлаштириш; юқори кўшимча қийматга эга юқори технологияли саноат маҳсулотлари ишлаб чиқаришни кўпайтириш; озиқ-овқат маҳсулотлари ва қишлоқ хўжалиги хом ашёси сифатини ошириш; буларнинг барчасига эришилганда экологик тоза муҳитни сақлаш ҳисобига амалга оширилиши зарур.

Иқтисодиётни инновацион ривожлантиришга қаратилган иқтисодий ўсиш суръатларини сифат компоненти улушини ошириш устувор мақсад қилиб қўйилган замонавий йўналиш – аҳолининг турмуш тарзи сифати ва даражасини ошириш ижтимоий-иқтисодий самарасига эришиш имконини беради.

Юқоридагиларни ҳисобга олган ҳолда, иқтисодий ўсиш сифати кўп жиҳатдан қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг инновацион ривожланиши билан белгиланишини таъкидлашни зарур деб ҳисоблаймиз. Шунинг учун ҳам биз қишлоқ хўжалигида иқтисодий ўсиш сифатини қишлоқ ҳудудларини ривожлантиришда ва аҳолининг ҳаётдан қониқишида ижтимоий натижавийликка олиб келувчи, қишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулоти ҳажми кўпайишида, озиқ-овқат маҳсулотлари ва қишлоқ хўжалиги хомашёсининг сифати ва

рақобатбардошлиги ошиши, ишлаб чиқариш омилларидан самарали ва экологик мувозанатли фойдаланган ҳолда инновацион асосда тармоқ иқтисодий тизимидаги прогрессив ўзгаришлар сифатида қараймиз.

Тадқиқотимиз натижалари кўрсатадики, мавжуд иқтисодий ўсиш назариялари турли даражада мамлакатлар ўртасидаги аҳоли жон бошига даромад ва меҳнат унумдорлигидаги фарқларни, иқтисодий ўсишнинг тезлашуви ёки турғунлиги сабаблари ва ўсиш барқарорлиги даражасини асослаб беради.

Иқтисодий ўсишнинг турли назариялари ва моделларини таҳлил қилиб (ёндашувларнинг хилма-хиллиги ва кўплигини ҳисобга олган ҳолда) юқоридаги муаммоларни ўрганишни кўйидаги тарзда гуруҳлашни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз. Биринчи гуруҳга омилли таҳлил доирасида олиб борилган тадқиқотларни киритамиз. Сценарийли ёндашувларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишни прогноз қилиш йўналиши бўйича олиб борилган тадқиқотларни иккинчи гуруҳга, учинчи гуруҳни – иқтисодий ўсишни оптималлаштириш жараёнларини ўрганишга қаратилган тадқиқот маълумотлари ва хулосаларидан шакллантирамыз.

Иқтисодий ўсишни ўрганишнинг иккинчи гуруҳи (сценарийли ёндашувлар ва прогнозлаш билан боғлиқ) агросаноат комплексининг давлат органлари, вазирлик ва идоралар, академик муассасалар ва университетларнинг илмий мактаблари, шунингдек, алоҳида давлат органлари томонидан ишлаб чиқилган қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг кўплаб стратегиялари ва сценарийларини ўз ичига олади. Шундай қилиб, тадқиқотнинг иккинчи гуруҳи (мисол сифатида) Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030-йилларга мўлжалланган стратегиясини амалга ошириш натижасида эришиладиган асосий кўрсаткич ва индикаторларни ўз ичига олади, бу қишлоқ хўжалигида иқтисодий ўсишни устувор сценарийсини тақлиф қилади”, жумладан, аҳолининг озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш; қулай агробизнес муҳитини ва қўшилган қиймат занжирини яратиш; соҳа бошқарувида давлат иштирокини камайтириш ва инвестициявий жозибадорликни ошириш; табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш ва атроф-муҳит муҳофазасини таъминлаш; давлат бошқарувининг замонавий тизимларини ривожлантириш; тармоқни қўллаб-қувватлашга йўналтирилган давлат харажатларини босқичма-босқич диверсификация қилиш; қишлоқ

хўжалигида илм-фан, таълим, ахборот ва маъ-
лаҳат хизматлари тизимини ривожлантириш;
қишлоқ ҳудудларини ривожлантириш; тар-

моқ статистикасининг шаффоф тизимини
ишлаб чиқиш.

5-жадвал

**Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг
2020-2030-йилларга мўлжалланган стратегиясини амалга ошириш натижасида
еришиладиган асосий кўрсаткичлар ва индикаторлар**

№	Кўрсаткичлар номи	Асос (2018 й.)	2021 йилга мақсад	2025 йилга мақсад	2030 йилга мақсад
1.	Қишлоқ хўжалигида қўшилган қийматнинг йиллик ошиши	117,3 трлн. сўм (14 млрд. АҚШ долл.)	3 %	5 %	5 %
2.	Қишлоқ хўжалиги ва озиқ-овқат тармоғида иш ўринлари сони ошиши:	3 671 300	2 %	1 %	1 %
	Қишлоқ хўжалиги	91 420	3 %	4 %	5 %
	Озиқ-овқат саноати Тўқимачилик саноати	140 200	3 %	4 %	5 %
3.	Қишлоқ хўжалиги ва озиқ-овқат маҳсулотларининг экспорти ҳажми ошиши	2,3 млрд. АҚШ долл.	3,5 млрд. АҚШ долл.	10 млрд. АҚШ долл.	20 млрд. АҚШ долл.
4.	Аҳоли ўртасида тўйиб овқатланмайдиганлар улуши	6,3 %	5 %	3 %	0
5.	Қишлоқ хўжалигида меҳнат унумдорлигини ошириш (бир нафар ишчига бир йилда долларда)	3 960 АҚШ долл.	4 300 АҚШ долл.	5 200 АҚШ долл.	6 500 АҚШ долл.
6.	Қишлоқ хўжалигидаги иссиқхона газ чиқиндиларини камайтириш	15 740 гигаграмм (2016-йил)	10%	30%	50%

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030-йилларга мўлжалланган стратегияси қишлоқ аҳолисининг турмуш тарзи афзалликлари асосида қишлоқ аҳолисининг турмуш сифати ва даражасини барқарор яхшилашни таъминлаш учун шарт-шароитларни яратишга қаратилган. Стратегияни амалга ошириш механизмлари Ўзбекистоннинг давлат дастурлари ва ҳудудлар таъсис субъектларининг давлат дастурлари ҳисобланади (5-жадвал).

Хулоса ва таклифлар. Турли даражадаги стратегик ҳужжат ва дастурлар, концепция ва стратегиялар, йўл хариталари, ҳудудий режалаштириш схемалари ва бошқа манбаларни таҳлил қилиш асосида шунга гувоҳ бўлдики, бундай кўп, турли хил йўналиш ва концептуал стратегик ёндашувлар амалдаги давлат бошқаруви тизимини, шу жумладан, АСМ ни бошқаришни деярли имконсиз қилиб қўяди. Стратегик ҳужжатларнинг аксарияти тарқоқ, идоралараро ягона мувофиқлаштириш йўқ, белгиланган вазифалар ва устувор йўналишларда бир-бирини такрорлайди, айрим ҳолларда улар ўртасида қарама-қаршиликлар мавжуд. Стратегик вазифаларни амалга ошириш бюджетга асосланган бўлиб, бундай турдаги кўплаб ҳужжатларни амалга ошириш қийин ва самарасиз.

Жаҳон тажрибасини ўрганиш асосида қишлоқ хўжалигини ривожлантиришга катта ижобий таъсир кўрсатувчи омиллари сирасига қуйидагиларни киритишимиз мумкин:

Нарх орқали рағбатлантириш. Жаҳоннинг илғор тажрибаси қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқарувчилари нарх рағбатларига таъсирчан эканлигини кўрсатади. Шу сабабли қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари “тўғри” нархларни белгилаш қишлоқ хўжалиги ҳажми ошишини таъминловчи муҳим омиллардан бири саналади.

Қўшилган қиймат яратишнинг интеграл занжирларини ташкил этиш. Озиқ-овқат бозорлари тобора супермаркетлар каби ривожланган интеграл қиймат занжирларига айлантирилмоқда. Улар фермерлар, маҳсулотни қайта ишловчилар, чакана савдо билан шуғулланувчилар ва истеъмолчиларни ўзаро бирлаштиргани ҳолда, қимматли маълумотларни алмашиш, зарур бўлганда маблағ билан таъминлаш, санитария ва фитосанитария стандартларини аниқлаштириш ва уларга риоя этилишни таъминлаш, хавф-хатарларни тақсимлашни рағбатлантириш ва тадқиқот ва инновацияларни молиялаштириш имконини беради. Молиявий хизматлар, телекоммуникация, транспорт ва энергетика каби қўллаб-қувватловчи тармоқлар билан ҳамкорликни

йўлга қўйиш ҳам ўз навбатида енгил кўчади. Кўлам самарасига ва истеъмолчига етказиб берилаётган маҳсулотлар сифатининг сезиларли даражада ошишига эришилади. Бошқа бир томондан, супермаркетлар анъанавий чакана дўконларнинг йўқолиши ва кўплаб иш ўринлари йўқолишига олиб келса-да, жараён иштирокчилари нархлар пасайишидан бирдек манфаатдор бўладилар.

Тўғри технологияларни танлаш. Ер ресурсларининг чекланганлиги туфайли қишлоқ хўжалигининг истиқболда тараққий этиши мазкур ресурслардан фойдаланиш самарадорлигига боғлиқ. Бу борада технология муҳим аҳамият касб этади. Меҳнат тежовчи, ер ва сувтежовчи, хатарларни камайтирувчи, маҳсулот сифатини оширишга имкон берувчи ва экологик соф технологиялар фарқланади. Молиявий ресурслар чекланган шароитда технологияларни танлашда устуворлик ишлаб чиқариш ресурсларининг нисбий нархларига боғлиқдир.

Қишлоқ хўжалиги соҳасини ривожлантиришнинг узоқ муддатли истиқболлари, пандемия юзага келтирган хавф-хатарлар ва жаҳон тажрибасини ўрганиш асосида уни ривожлантиришга қаратилган қуйидаги чоратадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ:

- майда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқарувчилар билан қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишловчи йирик ишлаб чиқариш корхоналари, савдо-воситачи ташкилотлар ўртасида “бир қишлоқ-бир маҳсулот”, ёки “бир маҳалла-бир маҳсулот” каби тизимлар асосида кооперация алоқаларини йўлга қўйиш, бозорбоп ва экспортбоп маҳсулотларни ишлаб чиқаришни кенгайтириш борасида ҳудудий ишлаб чиқариш дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш.

- қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг муайян бир турини ишлаб чиқаришга ихтисослашувнинг афзаллик ва хатарларини ҳисобга олиш, самарали ихтисослашув йўлидаги тўсиқларни олиб ташлаш бўйича таклифлар киритиш.

- “бир қишлоқ-бир маҳсулот” тамойили асосида мева-сабзавот ва бошқа харидоргир ва экспортбоп юқори қўшимча қийматга эга экин турларини етиштириш, уларни йирик корхоналар билан биргаликда қайта ишлаш технологияси бўйича бепул қўлланмалар, рисолалар ва бошқа амалий қўлланмалар ишлаб чиқиш ва тарқатиш, ишлаб чиқаришни илмий асосда ташкил қилишга устувор вазифа сифатида ёндашиш.

- юридик шахс ташкил этмасдан деҳқон ва хусусий уй хўжаликлари учун Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг қайта молиялаш ставка-сидан юқори бўлмаган фоиз ставкасида тижорат банклари томонидан мева-сабзавот ва бошқа ликвид ва экспортга йўналтирилган экин турларини етиштириш ва кенгайтириш ҳамда уларни қайта ишлаш бўйича микрокредитлар ажратишни тавсия этиш.

- шунингдек, мева-сабзавот ва бошқа харидоргир ва экспортбоп экин турларини етиштириш ва уларни қайта ишлашни кўпайтириш ҳамда кенгайтириш учун деҳқон хўжаликлари ва ишсиз фуқароларга қўшимча ер участкалари ажратиш ва уларни имтиёзли шартлар асосида зарур восита ва маблағлар билан таъминланишини йўлга қўйиш.

- йирик ташқи савдо воситачилари ва қайта ишлаш корхоналарининг сифатли мева-сабзавот ва шу каби бозорбоп, экспортга йўналтирилган экин турларини етиштириш, уларни сақлаш, қадоқлаш ва дастлабки қайта ишлаш борасида майда ишлаб чиқарувчиларга ҳар томонлама ёрдам кўрсатишларига замин яратиш, ишлаб чиқарувчиларни ўз етиштирган маҳсулотларининг ҳар қандай вазиятда ҳам сотилишига ишонтириш ва бу борада фьючерс шартномалари асосида фаолиятни йўлга қўйиш.

- фаолияти янгидан йўлга қўйилган техникум ва касб-ҳунар мактабларида замонавий қишлоқ хўжалиги асослари бўйича қисқа муддатли ўқув курслари ташкил этиш.

- соҳада илмий тадқиқот ишларини янада жонлантириш, бажарилаётган илмий тадқиқот ишларининг амалиётга йўналтирилганлигига алоҳида эътибор қаратиш, ОТМ билан қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқарувчилари ўртасида ҳамкорликни амалда ривожлантириш, ўзгарувчан бозор талабларидан келиб чиққан ҳолда соҳа учун мутахассис ва кадрлар тайёрлашни йўлга қўйиш.

- қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини кластерли ривожлантиришнинг ижобий ва салбий жиҳатларини эътиборга олиш, бунда ташаббускор давлат эмас, балки турли мулк шаклида фаолият юритувчи соҳа корхоналари бўлишига алоҳида эътибор қаратиш.

- қишлоқ хўжалигида амалга оширилаётган ислоҳотларнинг асосий мақсадларидан бири – юқори сифатли қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқариш. Юқори сифатли ва хавфсиз қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш учун Озиқ-овқат хавфсизлигининг халқаро стандартлари *Hazard Analysis*

and Critical Control Points (НАССР) га жавоб эътибор қаратиш лозим.
бера оладиган тизимни яратишга алоҳида

Манба ва фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 28.01.2022 йилдаги ПФ-60-сон “2022 - 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги фармони.
2. N.Gregory Mankiw. *Macroeconomics*. 10th edition. New York, Macmillan Learning worth publ., 2019, 68 p.
3. Stiglic: *gosudarstvo dolzhno vmeshivat'sja v jekonomiku* [государство должно вмешиваться в экономику] (in russian). Available at: <http://www.vestifinance.nL/articles/43777> (accessed 09.03.2019)
4. Kuznecova, N.P. *Jekonomicheskij rost: istorija i sovremennost'* [Экономический рост: история и современность] / N.P. Kuznecova. - SPb.: ID «Sentyabr'», 2001. - 144 б.
5. Tenjakov, I.M. *Sovremennyj jekonomicheskij rost: istochniki, factory, kachestvo: monografija* [Современный экономический рост: источники, факторы, качество] / I.M. Tenjakov. - M.: Prospekt: 2015. - 176 б
6. Sen'kov, V.I. *Kachestvo jekonomicheskogo rosta regionov: teoreticheskie aspekty, kriterii ocenki i metodologija analiza* [Качество экономического роста регионов: теоретические аспекты, критерии оценки и методология анализа] / V.I. Sen'kov, N.V. Sen'kova // *Regional'naja jekonomika: teorija i praktika*. - 2010. - № 32. 12-18 б.
7. Babaev, B.D. *Jekonomicheskij rost: rasshirennaja traktovka. kachestvo jekonomicheskogo rosta* [Экономический рост: расширенная трактовка. качество экономического роста] / B.D. Babaev, S.P. Dubrovskij // *Jekonomika obrazovaniya*. - 2015. - №1. 33-38 б.
8. Bocharova, M.D. *Jekonomicheskij rost: problemy i puti reshenija v sisteme malogo predprinimatel'stva* [Текст] / M.D. Bocharova, T.I. Buhtjarova // *Problemy social'no-jekonomicheskogo razvitiya novyh jekonomicheskix uslovijah: vzgljad molodyh issledovatelej. Sbornik statej uchastnikov Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii IV Ural'skogo vernisazha nauki i biznesa. Pod obshhej red. E.P. Velihova*. - Cheljabinsk: Jenciklopediya. - 2017. 109-114 б.
9. Glaz'ev, S.Ju. *O zadachah strukturnoj politiki v uslovijah global'nyh tehnologicheskix sdvigov. Chast' 1* [Текст] / Glaz'ev S.Ju. // *Jekonomicheskaja nauka sovremennoj Rossii*. - 2007. - № 4 (39). 31-44 б.
10. Inozemcev, V.L. *Postindustrial'no/industrial'naja dihotomija* [Текст] / V.L. Inozemcev // *Mir peremen*. - 2014. - № 1. 144-147 б.
11. L'vov, D.S. *Novaja promyshlennaja politika Rossii* [Текст] / D.S. L'vov // *Jekonomicheskaja nauka sovremennoj Rossii*. - 2007. - № 3 (38). 9-12 б.
12. Uzzakov, M.N. *Jeffektivnost' ispol'zovaniya pervichnyx resursov kak indikator tehnologicheskogo razvitiya: retrospektivnyj analiz i prognoz* [Текст] / M.N. Uzzakov // *Problemy prognozirovaniya*. - 2011. - № 2. 3-18 б.
13. Jaremenko, Ju.V. *Prioritet strukturno-tehnologicheskemu obnovleniju narodnogo hozjajstva* [Текст] / Ju.V. Jaremenko // *Rossiyskij jekonomicheskij zhurnal*. - 1994. - № 1. 3-7 б.
14. Mikul'skij, K.I. *Postsocialisticheskoe obshhestvo: varianty razvitiya* [Текст] / K.I. Mikul'skij // *Mirovaja jekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya*. - 2005. - № 12. - 17-24 б.
15. Kamaev, V.D. *Razvitoy socializm: tempy i kachestvo jekonomicheskogo rosta: monografija* [Текст] / V.D. Kamaev. - M.: Mysl', 1977. - 212 б.
16. Kushlin, V.I. *Gosudarstvennoe regulirovanie jekonomiki: uchebnik* [Текст] / V.I. Kushlin. - M.: Jekonomika, 2016. - 494 б.
17. Dzarasov, R.S. *Teorija kachestvennoj neodnorodnosti resursov i al'ternativnaja jekonomika* [Текст] / R.S. Dzarasov // *Problemy prognozirovaniya*. - 2002. - № 5. 31-47 б.
18. World Bank, *International Comparison Program database*. Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD> (accessed 09.03.2022)
19. Eshpulatov D.B. *Rossiya Federatsiyasi va Ukraina o'rtasidagi inqiroz va uning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali*. 2022/2 No 00058. 246 -250 б. DOI: Article DOI: 10.55439/EIT/vol10_iss2/a27
20. *World Happiness Report 2021*. Available at: <https://worldhappiness.report/ed/2021/>
21. Robert J. Borro and Xavier Sala-i-Martin, *Economic Growth*. New York: McGraw-Hill, 1995.
22. Krajuhina, G.A. *Uskorenie nauchno-tehnicheskogo progressa - osnova intensivizatsii: uchebnoe posobie pod red. G.A. Krajuhina* [Текст] - M.: Jekonomika, 1987. - 221 б.
23. Akaev, A. *Matematicheskie osnovy innovacionno-ciklicheskoj teorii jekonomicheskogo razvitiya Kondrat'eva - Shumpetera* [Текст] / A. Akaev // *Vestnik Instituta jekonomiki Rossijskoj akademii nauk*. - 2011. - № 2. - S. 27-46.
24. Maltus T.R. *An Essay on the Principle of Population* (1798). - Dover: Dover Publications, 2007. - 160 б.
25. Harrod R.F. *An Essay in Dynamic Theory* // *The Economic Journal* - 1939. - mart (t. 49, № 193). 14-33 б.
26. Nureev, R.M. *Jekonomicheskoe razvitie: modeli stanovleniya i modernizatsii rynochnoj jekonomiki: uchebnik* [Текст] / R.M. Nureev. - M.: Norma, 2008. - 367 б.
27. Limonov, L.Je. *Regional'naja jekonomika i prostranstvennoe razvitie* [Текст] / L.Je. Limonov. - M.: Jurajt, 2015. - T. 1. - 397 б
28. Tumanova, E.A. *Makrojekonomika. Jelementy prodrvinutogo podhoda* [Текст] / E.A. Tumanova, N.L. Shagas. - M.: INFRA-M, 2004. - 400 б.
29. Asemoglu, D. *Vvedenie v teoriju sovremennogo jekonomicheskogo rosta* [Текст] / Per. s angl. - *Introduction to Modern Economic Growth* (2009). V 2 kn. - M.: Izdatel'skij dom «Delo» RANHiGS, 2018. - 930+738 б
30. *Vikipediya. Svobodnaja jenciklopediya* [elektronnyj resurs] - Available at: https://ru.wikipedia.org/wiki/Teorija_jekonomicheskogo_rosta (accessed 09.03.2022)